

Marina MIRON

PREZENTARE GENERALĂ A SURSELOR BIBLIOGRAFICE DESPRE LOCUINȚELE BULGARILOR ÎN ISTORIOGRAFIA DE SPECIALITATE

Rezumat

Prezentare generală a surselor bibliografice despre locuințele bulgarilor în istoriografia de specialitate

La începutul fiecărui nou studiu apare problema analizei surselor bibliografice, pentru a aprecia noutatea respectivului subiect, cât de adânc a fost studiat de ceilalți autori și dacă merită să fie abordat într-o cercetare nouă. Studiul nostru nu este o excepție, articolul este dedicat unei scurte treceri în revistă a celor mai importante lucrări dedicate locuinței tradiționale bulgare și influenței acesteia asupra formării locuințelor coloniștilor bulgari din Basarabia. Aici sunt reflectate principalele direcții de studiere: lucrări fundamentale ale cercetătorilor bulgari, a căror analiză permite crearea unei imagini de ansamblu asupra dezvoltării locuințelor tradiționale din Bulgaria, studii ale cercetătorilor ruși în perioada Imperiului Rus, celor sovietici și autorilor moldoveni contemporani, ale căror lucrări, într-un fel sau altul, reflectă dezvoltarea caselor bulgarilor din Basarabia, precum și rolul acestora în formarea culturii materiale și spirituale a coloniștilor bulgari. În același timp, am încercat să reflectăm gradul de investigare a acestei probleme în publicațiile din România privind perioada relevantă. Astfel, a fost posibil să identificăm gradul de cercetare a acestui subiect și acele domenii în care merită să avansăm în viitor.

Cuvinte-cheie: surse etnografice; literatura de specialitate; direcții de cercetare; locuință; ritualuri, obiceiuri și tradiții legate de construcție; tipologia caselor tradiționale; arhitectura populară; cultura materială și cultura spirituală.

Резюме

Обзор библиографических источников о болгарском жилище в специализированной историографии

Во главу угла в начале каждого нового исследования ставится проблема анализа библиографических источников, поскольку в первую очередь следует определиться с тем, насколько данная тема нова, как далеко успели другие авторы углубиться в ее изучение, стоит ли вообще к ней приступать. Наше исследование также не является исключением, поэтому статья посвящена краткому обзору наиболее значимых работ по тематике традиционного болгарского жилища и его влияния на формирование жилища болгарских переселенцев Бессарабии. Здесь представлены основные направления, по которым до нас изучалась данная тематика: фундаментальные работы болгарских ученых, позволяющие создать общую

картину развития традиционного жилища в Болгарии, труды русских, советских и современных молдавских исследователей, в той или иной мере отражающие развитие жилища болгар Бессарабии, его роль в формировании материальной и духовной культуры болгарских переселенцев. В то же время была предпринята попытка отразить степень исследованности этой проблематики в румынской литературе соответствующего периода. В результате данного анализа удалось выявить степень исследованности данной темы и наметить те направления, по которым предстоит работать в дальнейшем.

Ключевые слова: этнографические источники; специальная литература; направления исследований; жилище; обряды, обычаи и традиции, связанные со строительством; типология традиционных домов; народная архитектура; материальная культура и духовная культура.

Summary

Overview of bibliographical sources about Bulgarian dwellings in specialized historiography

At the beginning of each new study, there appears the question of the analysis of the bibliographic sources, in order to appreciate the novelty of the subject, how deeply it was studied by other authors, and whether it deserves to be approached in a new research. Our study is no exception; the article is dedicated to a brief review of the most important works on the subject of the traditional Bulgarian dwelling and its influence on the housing of the Bulgarian settlers in Bessarabia. The article reflects the main directions of the study: the fundamental works of the Bulgarian researchers, whose analysis allows to create an overview of the development of the traditional Bulgarian dwellings; studies of Russian researchers during the period of the Russian Empire; Soviet and contemporary Moldovan authors, whose works, in one way or another, reflect the development of Bulgarian houses in Bessarabia, as well as their role in the formation of the material and spiritual culture of Bulgarian settlers. At the same time, we have tried to reflect the degree of investigation of this issue in the Romanian publications regarding the relevant period. Thus, it has been possible to identify the degree of research on this subject and those areas where it is worthwhile to advance in the future.

Key words: ethnographic sources; specialized literature; directions of research; housing; rituals, customs and traditions related to construction; typology of traditional houses; popular architecture; material culture and spiritual culture.

Locuința este una dintre componentele centrale ale culturii tradiționale ale diferitor popoare. Casa este considerată un refugiu, sprijin sau centrul universului pentru fiecare individ. Comportamentul uman variază în funcție unde se află persoana – în casă sau în afara acesteia. Oamenii, cu cât mai puțin familiar le este spațiul în care ei se află, cu atât mai agitați și nesiguri de comportamentul lor devin. Deoarece construcția unei case este nu altceva decât dezvoltarea spațiului și transformarea acestuia dintr-unul nestăpânit în unul controlat, omul se simte mai încrezător în casa în care totul este familiar, unde își petrece viața sa de zi cu zi, sunt realizate toate rituurile, obiceiurile sau respectate tradițiile.

Odată cu apariția locuinței, universul a dobândit caracteristicile unui spațiu organizat, care la nivel de cotidian a rămas relevant și timpului nostru. În primul rând, casa a devenit un punct de referință în univers, consolidând astfel statutul său ca partea cea mai organizată a spațiului [6]. Pe de o parte, casa aparține omului și personifică astfel lumea lui materială, pe de altă parte – casa conectează oamenii cu lumea exterioară.

Casa pe vremuri a servit drept „carte”, care a păstrat mitologia și istoria familiei transmisă din generație în generație în timpul lucrului casnic și al șezătorilor. Totodată, acasă se dobândeau cunoștințele vitale, se dezvoltau abilitățile, se acumula experiența, atât de necesare în îndeplinirea treburilor casnice asociate cu gătitul, confecționarea uneltelor, ustensilelor, lucrurilor necesare etc. Nu mai puțin importante erau cunoștințele obținute în timpul construcției casei. Prin urmare, funcția informativă a locuinței permite ca aceasta să fie atribuită nu doar sferei materiale, dar, de asemenea, și culturii tradiționale spirituale, iar aceasta a atras atenția multor cercetători. Articolul este dedicat unei scurte treceri în revistă a celor mai importante lucrări dedicate locuinței tradiționale bulgare și influenței acesteia asupra formării locuințelor coloniștilor bulgari din Basarabia.

Pe parcursul analizei surselor bibliografice au fost identificate mai multe linii de cercetare: a) literatura editată pe baza cercetărilor efectuate de autorii bulgari, b) studii ale cercetătorilor ruși în perioada Imperiului Rus, celor sovietici și autorilor moldoveni contemporani, c) publicații de specialitate din România privind perioada relevantă.

Studierea surselor din primul grup este necesară în contextul lucrării noastre, deoarece informațiile acumulate permit crearea unei imagini de ansamblu despre locuințele tradiționale ale Bulgariei, în special din acele regiuni din care provin coloniștii bulgari din Basarabia. Cercetarea în această direcție a permis să se acumuleze o multitudine de materiale, cu o listă amplă de surse etnografice. În Bulgaria, etnografia ca știință începe să se dezvolte în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar tema locuințelor

tradiționale în știința etnografică bulgară a cuprins mai multe direcții de cercetare: 1) tipurile de locuințe și construcții gospodărești; 2) conexiunea între casă și construcțiile gospodărești din curte; 3) materiale și tehnici de construcție; 4) interiorul și exteriorul locuinței etc. Astfel, locuința este purtătorul culturii materiale, dar și al culturii spirituale a oamenilor, iar una dintre liniile de cercetare reflectă credințele, obiceiurile și ritualurile asociate cu casa.

Tipologia locuințelor tradiționale din Bulgaria cel mai detaliat a fost dezvoltată în lucrările lui Hr. Vakarelski și B. Gheorghieva [7; 14]. Ambii cercetători cred că, datorită mai multor circumstanțe sociale, economice și politice, unei varietăți de caracteristici etnice și cotidiene, în secolul al XIX în Bulgaria s-au dezvoltat 9 tipuri de bază de case tradiționale: 1) *uzemna (bordei)*; 2) *shopska*; 3) *dobrogeanska*; 4) *pirinska*; 5) *strandjanska*; 6) *trakiiska*; 7) *balcanska*; 8) *srednerodopska*; 9) *srednebalgarska*.

Cu toate acestea, o varietate mare de forme nu se limitează la cele nouă tipuri, astfel în arhitectura populară sunt frecvente subtipurile locale. În literatura bulgară de etnografie există un număr semnificativ de lucrări dedicate studierii anumitor tipuri de locuințe specifice, în care sunt luate în considerare: 1) denumirile diferitor părți ale complexului economico-locativ; 2) materiale și tehnici de construcție; 3) structura și funcțiile unor părți ale casei și ale complexului gospodăresc etc. [9; 15; 17; 18; 21; 29; 30; 34]. Aceste aspecte de cercetare rămân valabile și pentru studiul nostru în localitățile bulgarilor din Bugeac. În acest sens, sunt interesante rezultatele unui studiu istoric și teoretic recent – „Arhitectura, identitatea, schimbarea culturală în regiunea de contact a Balcanilor (secolul al XVIII–XIX)” rezumatul căruia a fost prezentat în cadrul unui material publicat de cercetătoarea bulgară Elena Ivanova [19]. Autoarea cercetării prezintă o viziune aparte despre istoria apariției caselor cu pridvor (prispă) din regiunile geografice de unde provin, în mare parte, coloniștii bulgari ai Basarabiei. Acest material științific confirmă încă o dată faptul că unele elemente specifice locuinței ce s-a format în sudul Basarabiei au fost cunoscute și utilizate în construcție de bulgari până la migrarea lor în Bugeac. În lucrare sunt abordate și unele aspecte ce țin de originea unor denumiri ale elementelor casei utilizate până acum de bulgarii din sudul Moldovei. În literatura bulgară de specialitate se regăsesc și lucrări dedicate în mod special unor case aparte, care reprezintă modele interesante din diferite tipuri de locuințe tradiționale [8; 23].

Cu toate acestea, locuința, precum și arhitectura populară, a fost de multe ori obiectul de studiu pentru arhitecți, în special angajați ai Institutului de Planificare Urbană și Arhitectură din Sofia. De o mare importanță etnografică sunt lucrările arhitecților, cum ar fi T. Zlatev, despre clădirile urbane și rura-

le din perioada Renașterii bulgare, G. Kozhuharov, care a descris evoluția casei bulgarilor cum a fost în decurs de cinci secole, a efectuat și alte studii ale locuințelor din diferite regiuni ale țării (Strandja, Rodopi, Dobrogea, nord-vestul și vestul Bulgariei), publicate în ediții speciale periodice. Anume tema casei urbane din perioada Renașterii a fost cea mai atractivă pentru arhitecți, datorită faptului că aceste case, în mare parte, reprezintă patrimoniul arhitectural al țării și sunt obiecte de artă tradițională urbană locativă. Însă, în perioada respectivă coloniile bulgarilor din Basarabia deja au fost formate și complexurile locative ale acestora s-au dezvoltat pe cale proprie, de aceea aceste lucrări dedicate casei bulgare din perioada Renașterii sunt mai puțin relevante în cazul cercetării noastre.

Constatăm că, în literatura etnografică bulgară, mai puțină atenție se acordă unui alt subiect legat de locuințele tradiționale bulgărești – decorării și amenajării spațiului interior. Acest aspect a fost analizat în lucrarea autoarei B. Gheorghieva în retrospectivă istorică. Însă trebuie să remarcăm și noi că cele mai vechi informații cu privire la acest subiect sunt menționate în prima parte a lucrării lui G. Rakovski, „Pokazalet...”, editată încă în 1859 [32]. El familiarizează pe scurt cititorul cu planificarea casei și cu denumirile unor obiecte de uz casnic. Patruzeci de ani mai târziu, K. Irecek, în „Principatul Bulgariei” [20], publică materiale cu privire la locuințe din mediul rural, dar și din cel urban. Succintele date pe care le prezintă acest autor sunt de interes major, deoarece transmit conceptul despre starea vechilor case din Bulgaria. „Gradivo...” [24] de D. Marinov este un alt volum care conține unele informații valoroase despre arhitectura, organizarea internă, obiecte de uz casnic etc. Autorul a colectat și a rezumat multiplul material factologic, care servește și acum drept bază solidă pentru explorarea locuințelor din Bulgaria perioadei secolului al XVIII–XIX-lea.

De ritualuri, obiceiuri și credințe asociate cu construcția casei și traiul în ea este legat încă un aspect al temei, dezvoltat în literatura de specialitate etnografică din Bulgaria. În cele mai multe cazuri, acest subiect este studiat în paralel cu cercetarea tipurilor de locuințe tradiționale [10, p. 253-256; 11, p. 67-74; 12, p. 355-361; 13, p. 264-267; 29]. În obiceiurile și ritualurile asociate construcției, cercetătorii au identificat trei faze principale: 1) determinarea locului de construcție; 2) instalarea fundamentului locuinței; 3) finisarea construcției. Ritualurile și obiceiurile legate indirect de procesul de construcție au alcătuit un grup separat de acțiuni și însoțesc procesul de trecere la casa nouă, precum și recunoașterea casei ca spațiu locativ. În scenariul ritualurilor legate de construcția casei la bulgari este prezentă o acțiune importantă – urările de sănătate, bunăstare și noroc pentru locuitorii casei noi. Această funcție a ritua-

lurilor și obiceiurilor în primele două faze doar se presupune, iar în a treia fază obține o exprimare verbală concretă, prin binecuvântarea constructorilor, care formează o legătură între primele două grupuri de ritualuri cu cele de intrare în casă nouă, precum și aprinderea primului foc în vatra casei. În timp ce lucrările prezentate mai sus au reflectat mai mult percepția pragmatică asupra casei, opera lui M. Arnaudov [3] prezintă o viziune oarecum diferită și încearcă să evidențieze cauzele riturilor și obiceiurilor asociate cu casa și construcția ei. Autorul analizează toate credințele populare legate de casă. În opinia sa, anume credințele au reprezentat baza pentru majoritatea riturilor, cum ar fi *kurban*, *vgradyavane*, *vikane* (*rukane*), *tronyasvane* etc. Această lucrare include rezultatele unor studii realizate aproape pe întreg teritoriul Bulgariei, făcând paralele analitice cu țările din Europa și Asia. Acest volum este realizat la un înalt nivel filosofic, este o încercare de a intelege cauzele acestor fenomene în istoria culturii Bulgariei și a altor națiuni. Studiarea acestor materiale ne-a permis să obținem o viziune proprie asupra aspectului problemei și să elaborăm instrumentarul necesar pentru colectarea unor asemenea informații în satele bulgare din sudul Moldovei.

O privire de ansamblu asupra literaturii etnografice bulgare despre casele tradiționale arată că istoriografia privind tema respectivă este destul de mare. Descrierile și caracteristicile elementelor arhitecturale ale locuințelor tradiționale bulgare, un număr mare de date de pe teren utilizate de autori contribuie la dezvoltarea problematicei legate de locuințele și complexurile gospodărești ale bulgarilor din Moldova. În virtutea faptului că strămoșii acestora în secolele XVIII–XIX s-au mutat în Bugeac din diferite regiuni ale Bulgariei, având diferite obișnuințe tradiționale, precum și elemente arhitecturale și artistice originale vizând construcția caselor, pe parcurs s-a reușit crearea unui tip comun de locuință a bulgarilor din Bugeac.

Caracteristice pentru a doua linie de cercetare sunt studiile realizate de etnografi din Imperiul Rus, sovietici și postsovietici. Trebuie să constatăm că numărul de surse relevante nu poate fi considerat prea mare. Toată literatura existentă se referă la diferite perioade cronologice. Până în 1918, cea mai valoroasă în această privință este lucrarea lui A. A. Skalkovskii [33], care oferă informații despre originea denumirilor tuturor coloniilor bulgare din Basarabia, precum și materiale privind tehnica planificării și construcției caselor coloniștilor bulgari din Basarabia.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, un interes aparte privind viața cotidiană și spirituală a coloniștilor bulgari a manifestat N. S. Derjavin în lucrarea fundamentală „Coloniile bulgare în Rusia” publicată la Sofia în 1914. Astfel de cercetări au continuat și în următoarele decenii. Nemijlocit de

cercetarea locuințelor tradiționale bulgare din Basarabia, o anumită perioadă s-a ocupat L. V. Markova [25]. O importanță mare are sistemul de clasificare a locuințelor bulgarilor din Basarabia, elaborat de cercetătoarea, care a luat în considerare schimbările ce au avut loc pe parcursul evoluției condițiilor materiale și a statutului social al coloniștilor. În procesul de dezvoltare a acestei clasificări, L. V. Markova a ținut cont de faptul că în Bulgaria există mai multe tipuri de locuințe, apărute ca în urmare a diferenței factorilor naturali și geografici din diverse regiuni. În pofida faptului că în Bugeac nu există deosebiri clare privind relieful, clima sau materialele de construcție disponibile, totuși o evoluție a formelor de locuințe are loc. Cercetătoarea a descris o tipologie a locuinței coloniștilor pe baza amplasării spațiale a încăperilor, luând în considerare funcțiile acestora. Drept o particularitate aparte în această clasificare a servit poziția cuptorului în interiorul casei. Schimbările majore în tipologia locuințelor bulgarilor din Basarabia, conform opiniei L. V. Markova, constau în următoarele: 1) transformarea camerei cu vatră, din centrul vieții casnice, într-un spațiu secundar de gen antreu cald sau hol (vestiar); 2) repartizarea spațiului pentru festivități, inclusiv prin separarea distinctă de spațiul cotidian sau instalarea acestuia într-o clădire separată.

În anii '70 ai secolului al XX-lea a fost publicată o lucrare colectivă în care se discută problema complexurilor de locuințe ale imigranților transdunăbieni pe teritoriul Ucrainei [26]. Utilizând o metodă comparativă de studiu, cercetătorii au analizat spațiile de locuit ale bulgarilor, albanezilor și grecilor pe teritoriul Ucrainei, referindu-se la următoarele aspecte: 1) tipurile de locuințe ale coloniștilor; 2) planificarea și amenajarea interioară a caselor; 3) materialele și tehnicile de construcție; 4) sistemele de încălzire; 5) curtea și anexele gospodărești. Autorii au ajuns la concluzia că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea la greci, albanezi și bulgari s-au format locuințe pentru care este caracteristic un complex de trăsături persistente: 1) se repetă doar parțial structura locuinței de origine preluată din locurile de trai precedente ale fiecărui dintre aceste popoare; 2) nu este identică cu locuința populației autohtone, deoarece își păstrează cu fermitate unele caracteristici proprii (în special privind sistemul de încălzire și aspectul interior), care confirmă asemănarea culturală a acestor grupuri etnice și permite atribuirea acestei locuințe la tipul sud-european. Pentru acest tip de locuință (sud-european), așa cum a menționat N. Gratsianskaia [16], nucleul dezvoltării unei case tradiționale a fost camera cu vatră (*veza, kuca, kăšta*), în care împreună cu oamenii trăiau și animalele. În procesul

de evoluție a casei într-o locuință cu 2 și 3 camere, acest nucleu a ocupat spațiul care este identic antreului în cel mai frecvent tip de locuință al slavilor de vest și de est. Cu toate acestea, spre deosebire de o astfel de încăpere, ea nu a fost niciodată o cameră rece auxiliară.

O trecere în revistă a lucrărilor celei de a doua linii de cercetare a arătat că există o serie de aspecte neelucidate în acest subiect, cărora nu le-a fost oferită atenția pe care o merită, în special acestea țin de partea spirituală în tradiția edificării locuințelor la bulgarii din Bugeac. Nu poate fi trecut cu vederea aportul autorilor din Republica Moldova și Ucraina, inclusiv și perioada postsovietică (lucrări monografice sau realizate de colective de autori), care, în cercetările vizând alte subiecte, în mod indirect, abordează problema locuințelor bulgarilor din Basarabia și rolul locuințelor în viața cotidiană, ritualurile din ciclul vieții, sărbătorile calendaristice etc. [4; 5; 22; 27; 28; 31; 35; 36].

Din a treia linie de cercetare, care este mult mai îngustă decât primele două, fac parte studiile cercetătorilor români, consacrate bulgarilor basarabeni. Ca atare, lucrări dedicate temei locuinței tradiționale bulgare nu au fost identificate. Cu toate acestea, în publicația lui D. Mincev [2] este făcută o încercare interesantă de a clasifica satele bulgărești după principiul originii lor. Ca urmare, s-a dovedit existența a patru categorii: 1) sate bulgărești apărute în locul satelor moldovenești întemeiate înainte de sosirea turcilor și a tătarilor; 2) sate care au apărut pe locul așezărilor tătaroturcești; 3) sate noi, fondate de bulgari și care poartă denumiri asociate cu evenimente importante sau numele persoanelor bine cunoscute; 4) sate noi, fondate de bulgari și care poartă denumiri ce corespund cu denumirile satelor din Bulgaria, din care au provenit coloniștii. În lucrarea lui G. Dragomir [1] sunt listate coloniile bulgare, pe județe, totodată aceste materiale sunt bine cunoscute și din documentele păstrate în arhivele sovietice și documentele din Arhiva de Stat a Moldovei.

În concluzie, trebuie să remarcăm că această lucrare ține de o încercare de a sistematiza sursele bibliografice și de a reprezenta acele lucrări care constituie fundamentul studiului nostru. Acestea permit elaborarea unui instrumentar pentru cercetarea locuințelor bulgarilor din sudul Moldovei ca parte importantă a culturii naționale. Cu toate acestea, o analiză profundă a surselor bibliografice care au fost mai puțin oglindite în acest material va permite o detalizare mai amplă a situației istoriografice în problematica locuințelor bulgarilor din arealul Bugeacului.

Referințe bibliografice

1. Dragomir G. Coloniile bulgare din Sudul Basarabiei. Tulcea: Tip. Națională, 1923, 96 p.
2. Mincev D. Bulgarii din Basarabia de Sud. Constanța: Imprim. Grafica modernă, 1938, 48 p.
3. Арнаудов М. Студии върху българските обреди и легенди. Т. 2. София: Издателство на БАН, 1972, 204 с.
4. Аствацатуров Г. Очерки истории с. Парканы. Ч. 1. Бендеры, 1995, 195 с.
5. Аствацатуров Г. Очерки истории с. Парканы. Ч. 2. Кишинев: Типарул, 1996, 184 с.
6. Байбурин А. К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. Ленинград, 1983, 191 с.
7. Вакарелски Хр. Етнография на България. София, 1974, 797 с.
8. Василева Т. За къща на балканджии в Лудогорието. In: Народна култура на балканджиите. Т. VIII. Габрово, 2010. <https://www.etar.org/izdania/nb2010-8-pdf/NB2010-186-191.pdf> (vizitat – 30.01.2017).
9. Вълчев В. Устройство и характерни особености на къщата в Габровско. In: Въпроси на етнографията и фолклористиката. София, 1980, с. 106-114.
10. Генчев Ст. Обичаи и обреди свързани със строене. In: Капанци. Бит и култура на старото българско население в Североизточна България. София: Издателство на БАН, 1985, с. 253-256.
11. Генчев Ст. Строителни обичаи и обреди. In: Векове, 1974, № 2–3, с. 67-74.
12. Генчев Ст. Трудови обичаи и обреди. In: Добруджа: етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София: Издателство на БАН, 1974, с. 355-361.
13. Генчев Ст. Трудови обичаи и обреди. In: Софийски край. Етнографски и езикови проучвания. София: Издателство на БАН, 1993, с. 264-267.
14. Георгиева Б. Тетевенската шиндена къща. In: Въпроси на етнографията и фолклористиката. София, 1980, с. 134-156.
15. Георгиева Б. Народна къща. София, 1980, 426 с.
16. Грацианская Н. Н., Листова Н. М. Вопросы типологии традиционного жилища Центральной и Юго-Восточной Европы. М.: Наука, 1964, 9 с.
17. Гунчев Г. Уземните къщи в Дунавската България. In: Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет (30). София, 1934, с. 1-76.
18. Златев Т. Българска къща в своя архитектурен и културно-историчен развой. Кн. 1. София, 1930, 164 с.
19. Иванова Е. За чардачната къща от XVIII–XIX век. Предислямски корени на междинното пространство. In: <http://www.protobulgarians.com/Statii%20ot%20drug%20avtori/Elena%20Ivanova%20-%20Za%20chardachnata%20kaashta.htm> (vizitat – 30.01.2017).
20. Иречек К. Княжество България. Варшава, 1877, 649 с.
21. Капанци. Бит и култура на старото българско население в Североизточната България. София, 1985, 377 с.

22. Ковалов А. Новогодние обычаи болгар Республики Молдова. In: Бесарабските българи: история, култура и език. Кишинев: S.Ș.B., 2014, с. 302-310.

23. Колева Св. Докосване до корена (историята на една фамилна къща). In: Народна култура на балканджиите. Т. VIII. Габрово, 2010. <https://www.etar.org/izdania/nb2010-8-pdf/NB2010-192-204.pdf> (vizitat – 30.01.2017).

24. Маринов Д. Градиво за веществената култура на Западната България. Материали. София: СБНУ, 1901, 201 с.

25. Маркова Л. В. Типы болгарского жилища в Днестровско-Прутском междуречье. In: Этнография и искусство Молдавии. Кишинев, 1972, с. 61-134.

26. Материальная культура компактных этнических групп на Украине: Жилище. М.: 1979, 188 с.

27. Новаков С. З., Гургуров Н. Н. Страницы истории села Кортен (1830–1995). Кишинев, 1995, 127 с.

28. Очерки истории и этнографии села Кирнички в Бессарабии. Одесса: Гермес, 1998, 263 с.

29. Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания. София, 1980, 687 с.

30. Примовски А. Бит и култура на родопските българи. София, 1973, 617 с.

31. Проблемы языка, истории и культуры болгарской диаспоры в Молдове и на Украине. Кишинев: Штиинца, 1993, 187 с.

32. Раковски Г. С. Показалец или ръководство как да си изискват и издирят найстари черти нашего бития, языка, народопоклонения, старого ни правления, славнаго ни прошедствия и проч. Одесса, 1859, 168 с.

33. Скальковский А. А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае. СПб., 1848, 156 с.

34. Софийски край. Етнографски и езикови проучвания. София, 1993, 332 с.

35. Страницы истории и этнографии болгар Молдовы и Украины. Кишинев, 1995, 108 с.

36. Чийшия: очерки истории и этнографии болгарского села Городнее в Бессарабии. Одесса: Астропринт, 2003, 856 с.

References

1. Dragomir G. Coloniile bulgare din Sudul Basarabiei. Tulcea: Tip. Națională, 1923, 96 p.
2. Mincev D. Bulgarii din Basarabia de Sud. Constanța: Imprim. Grafica modernă, 1938, 48 p.
3. Arnaudov M. Studii varhu balgarskite obredi i legendi. T. 2, Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1972, 204 p.
4. Astvatsaturov G. Ocherki istorii s. Parkany. Ch. 1, Bendery, 1995, 195 p.
5. Astvatsaturov G. Ocherki istorii s. Parkany. Ch. 2. Kishinev: Tiparul, 1996, 184 p.
6. Bayburin A. K. Zhilishche v obryadakh i predstavleniyakh vostochnykh slavyan. Leningrad, 1983, 191 p.
7. Vakarelski Hr. Etnografia na B'lgaria. Sofia, 1974, 797 p.

8. Vasileva T. Za kashcha na balkandzhii v Ludogoriyeto. In: Narodna kultura na balkandzhiite. T. VIII. Gabrovo, 2010. <https://www.etar.org/izdania/nb2010-8-pdf/NB2010-186-191.pdf> (vizited – 30.01.2017).
9. Valchev V. Ustroystvo i kharakterni osobenosti na kashchata v Gabrovska. In: Vaprosi na etnografiata i folkloristikata. Sofia, 1980, p. 106-114.
10. Genchev St. Obichai i obredi svarzani sas stroylene. In: Kapantsi. Bit i kul'tura na staroto balgarsko naseleenie v Severoiztochna Balgaria. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1985. p. 253-256.
11. Genchev St. Stroitelni obichai i obredi. In: Vekove, 1974, № 2–3, p. 67-74.
12. Genchev St. Trudovi obichai i obredi. In: Dobrudzha: etnografski, folklorni i ezikovi prouchvania. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1974, p. 355-361.
13. Genchev St. Trudovi obichai i obredi. In: Sofijski kray. Etnografski i ezikovi prouchvania. Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1993, p. 264-267.
14. Georgieva B. Narodna kashcha. Sofia, 1980, 426 p.
15. Georgieva B. Tetevenskata shindena kashcha. In: Voprosi na etnografiata i folkloristikata. Sofia, 1980, p. 134-156.
16. Gratsianskaia N. N., Listova N. M. Voprosy tipologii traditsionnogo zhilishcha Tsentral'noy i Yugo-Vostochnoy Evropy. M., 1964, 9 p.
17. Gunchev G. Uzemnite kashchi v Dunavskata Balgaria. In: Godishnik na Sofijskiya universitet. Istoriko-filologicheski fakultet (30). Sofia, 1934, p. 1-76.
18. Zlatev T. Balgarska kashcha v svoya arkhitektonichen i kulturno-istorichen razvoi. Kn. 1. Sofia, 1930, 164 p.
19. Ivanova E. Za chardachnata kashcha ot XVIII–XIX vek. Predislyamski koreni na mezhdinnoto prostanstvo. In: <http://www.protobulgarians.com/Statii%20ot%20drugi%20avtori/Elena%20Ivanova%20-%20Za%20chardachnata%20kaashta.htm> (vizited – 30.01.2017).
20. Irechek K. Knyazhestvo Bolgaria. Varshava, 1877, 649 p.
21. Kapantsi. Bit i kultura na staroto balgarsko naseleenie v Severnoiztochna Balgaria. Sofia, 1985, 377 p.
22. Kovalov A. Novogodniye obychai bolgar Respubliki Moldova. In: Besarabskite balgari: istoriya, kultura i ezik. Kishinev: S.Ş.B., 2014, p. 302-310.
23. Koleva Sv. Dokosvane do korena (istoriyata na yedna familna kashcha). In: Narodna kultura na balkandzhiite. T. VIII. Gabrovo, 2010. <https://www.etar.org/izdania/nb2010-8-pdf/NB2010-192-204.pdf> (vizited – 30.01.2017).
24. Marinov D. Gradivo za veshchestvenata kultura na Zapadna Balgaria. Materiali. Sofia: SbNU, 1901, 201 p.
25. Markova L. V. Tipy bolgarskogo zhilishcha v Dnestrovsko-Prutskom mezhdurech'ye. In: Etnografia i iskusstvo Moldavii. Kishinev, 1972, p. 61-134.
26. Material'naia kul'tura kompaknykh etnicheskikh grupp na Ukraine: Zhilishche. Moskva, 1979, 188 p.
27. Novakov S. Z., Gurgurov N. N. Stranitsy istorii sela Korten (1830–1995). Kishinev, 1995, 127 p.
28. Ocherki istorii i etnografii sela Kirnichki v Bessarabii. Odessa: Germes, 1998, 263 p.
29. Pirinski kray. Etnografski, folklorni i ezikovi prouchvania. Sofia, 1980, 687 p.
30. Primovski A. Bit i kultura na rodopskite balgari. Sofia, 1973, 617 p.
31. Problemy yazyka, istorii i kul'tury bolgarskoy diaspory v Moldove i na Ukraine. Kishinev: Shtiintsa, 1993, 187 p.
32. Rakovski G. S. Pokazalets ili rakovodstvo kak da si iziskvat i izdiryat naystari cherti nashego bitiya, yazyka, narodopokloneniya, starago ni pravleniya, slavnago ni proshedstviya i proch. Odesa, 1859, 168 p.
33. Skal'kovskii A. A. Bolgarskiye kolonii v Bessarabii i Novorossiyskom kraie. SPb., 1848, 156 p.
34. Sofijski krai. Etnografski i ezikovi prouchvania. Sofia, 1993, 332 p.
35. Stranitsy istorii i etnografii bolgar Moldovy i Ukrainy. Kishinev, 1995, 108 p.
36. Chiyshiya: ocherki istorii i etnografii bolgarskogo sela Gorodneye v Bessarabii. Odessa: Astroprint, 2003, 856 p.
- Marina Miron** (Chişinău, Republica Moldova). Magistru în istorie și teorie a culturii, Asociația de Dezvoltare a Turismului în Moldova.
- Марина Мирон** (Кишинэу, Республика Молдова). Магистр истории и теории культуры, Ассоциация по развитию туризма в Молдове.
- Marina Miron** (Chisinau, Republic of Moldova). MA of History and Theory of Culture, Association of Tourism Development in Moldova.
- E-mail:** marinamiron.72@mail.ru